

הלכות תעניות פרק א

מצוות הלכות תענית

הלכות תעניות

מצות עשה אחת, והיא להתענות ולזעוק לפני י"י בכל עת צרה גדולה שתבוא על הציבור.

וביאור מצוה זו בפרקים אלו.

פרק א

זעקה ותרועה על הצרות

המצווה

א.

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור, שנאמר "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות" (במדבר י"ט), כלומר כל דבר שיצר לכם, כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן - זעקו עליהן והריעו:

ב.

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו לה ויריעו - ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם, ככתוב **"עוונותיכם הטו אלה"** (ירמיהו ה':כ"ה), וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם:

ג.

אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו, **"דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקראת"** - הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להן להידבק במעשיהן הרעים, ותוסיף הצרה וצרות אחרות. הוא שכתוב בתורה **"והלכתם עמי בקרי, והלכתי עמכם בחמת קרי"** (ויקרא כ"ב:כ"ז-כ"ח), כלומר, כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי - אוסיף לכם חמת אותו קרי:

תענית על הצרות

מדברי סופרים להתענות

ד.

ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור, עד שירוחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו - זועקין בתפילות ומתחננים, ומריעין בחצוצרות בלבד. ואם היו במקדש - מריעין בחצוצרות ובשופר, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות.

ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש, שנאמר "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך י"י" (תהלים צ"ח:):

סדר גזירת התענית

ה.

תעניות אלו שגוזרין על הציבור מפני הצרות, אינן יום אחר יום אחר יום, שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בדבר זה. ואין גוזרין בתחילה תענית אלא בשני בשבת ובחמישי שלאחריו ובשני שלאחריו, וכן על סדר זה, שני וחמישי ושני, עד שירוחמו:

זמנים שאין גוזרים תענית

א.

אין גוזרין תענית על הציבור לא בשבתות ולא בימים טובים. וכן, אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בחצוצרות, ולא זועקין ומתחננים בהן בתפילה,

אלא אם כן היתה עיר שהקיפوه גויים או נהר, או ספינה המיטרפת בים. אפילו יחיד הנרדף מפני גויים ומפני ליסטים ומפני רוח רעה - מתענין עליהם בשבת, וזועקין ומתחננים בתפילות. אבל אין תוקעין, אלא אם כן תקעו לקבץ העם לילך לעזור אותן ולהצילן:

א.

וכן, אין גוזרין תענית בתחילה בראשי חדשים, או בחנוכה ופורים, או בחולו של מועד.

ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד, ופגע בהן יום מאלו - מתענין, ומשלימין היום בתענית:

ח.

תעניות אלו שמתענין על הצרות, אין מתענין בהן לא עוברות ולא מניקות ולא קטנים,

ומותרין לאכול בלילה אף על פי שמתענין למחר, חוץ מתעניות המטר, כמו שיתבאר.

וכל תענית שאוכלין בה בלילה, בין ציבור בין יחיד - הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר.

והוא שלא ישן, אבל אם ישן - אינו חוזר ואוכל:

תענית יחיד

ט.

כשם שציבור מתענים על צרתן, כך היחיד מתענה על צרתו. כיצד, הרי שהיה לו חולה, או תועה במדבר, או אסור בבית האסורים - יש לו להתענות עליו, ולבקש רחמים בתפילתו, ואומר עננו וכו' בכל תפילה שמתפלל. ולא יתענה בשבתות, ולא במועדות, ולא בראשי חדשים, ולא בחנוכה ופורים:

י.

כל תענית שלא קיבלה עליו היחיד מבעוד יום - אינה תענית. כיצד מקבלה? כשיתפלל תפילת מנחה, אומר אחר התפילה, "אהא בתענית", וגומר בליבו להתענות למחר.

אף על פי שהוא אוכל בלילה - לא הפסיד כלום.

וכן, אם גמר וקיבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים זה אחר זה, אף על פי שהוא אוכל בכל לילה ולילה, לא הפסיד תעניתו, ואינו צריך כוונה לכל יום ויום מבעודו:

יא.

קיבל עליו מבעוד יום להתענות למחר בלבד, והתענה, וללילה נמלך להתענות ביום שני, אף על פי שלן בתעניתו - אינה תענית, מפני שלא קיבלה עליו מבעוד יום.

ואין צריך לומר שהיה אוכל ושותה בלילה והשכים בבוקר ונמלך להתענות, שאין זו תענית כלל:

יב.

הרואה חלום רע - צריך להתענות למחר, כדי שישוב, וייעור למעשיו ויחפש בהן, ויחזור בתשובה.

ומתענה ואפילו בשבת, ומתפלל עננו בכל תפילה, אף על פי שלא קיבלה עליו מבעוד יום.

והמתענה בשבת - מתענה יום אחר, מפני שביטל עונג שבת:

תענית שעות

יג.

מתענה אדם שעות, והוא שלא יאכל כלום שאר היום.

כיצד, הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות, או עד תשע שעות, ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום - הרי זה מתענה אותן שעות, ומתפלל בהן עננו, שהרי קיבל עליו התענית קודם שעות התענית.

וכן, אם אכל ושתה, ואחר כך התחיל להתענות שאר היום, הרי זו תענית שעות:

י.ד.

כל השרוי בתענית, בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו, בין שהיה מתענה עם הציבור על צרתם - הרי זה לא ינהוג עידונין בעצמו, ולא יקל ראשו, ולא יהיה שמח וטוב לב, אלא דואג ואונן, כענין שנאמר "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו" (איכה ג: ל"ט).

ומותר לו לטעום את התבשיל, ואפילו כדי רביעית, והוא שלא יבלע, אלא טועם ופולט.

שכח ואכל - משלים תעניתו:

טו.

יחיד שהיה מתענה על החולה, ונתרפא, על צרה, ועברה - הרי זה משלים תעניתו.

ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין - הרי זה מתענה ומשלים.

הלך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין - הרי זה מתענה עמהן.

שכח ואכל ושתה - אל יתראה בפניהם, ואל ינהוג עידונין בעצמו:

טז.

ציבור שהיו מתענים על הגשמים, וירדו להן גשמים,

אם קודם חצות - לא ישלימו, אלא אוכלין ושותין, ומתכנסין וקוראין הלל הגדול, שאין אומרין הלל גדול אלא בנפש שבעה וכרס מלאה.

ואם אחר חצות - הואיל ועבר רוב היום בקדושה, ישלימו תעניתן.

וכן, אם היו מתענין על צרה, ועברה, על שמד, ובטל,

אם קודם חצות - לא ישלימו,

בכל יום תענית שגוזרין על הציבור מפני הצרות, בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובודקין על מעשה אנשי העיר, מאחר תפילת שחרית עד חצי היום.

ומסירין המכשולות של עבירות, ומזהירין, ודורשין וחוקרין על בעלי חמס ועבירות ומפרישין אותן, ועל בעלי זרוע ומשפילין אותן, וכיוצא בדברים אלו.

ומחצי היום ולערב, רביע היום קוראין בברכות וקללות שבתורה, שנאמר "מוסר י"י בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו" (משלי ג:יא), ומפטירין בנביא בתוכחות מענין הצרה, ורביע היום האחרון מתפללין מנחה ומתחננים וזועקין ומתוודין כפי כוחן: